

DR. HADNAGY JÁNOS

Baja, Tanítóképző Intézet

Feladatlapok alkalmazása a környezetismeret tanításában

A korszerű tantervi anyag korszerű feldolgozást, oktatási formát, módszeres eljárást, eszközöket, ellenőrzést, értékelést követel az alsó tagozatos nevelőktől.

Az új oktatási eljárásokkal, feladatlapok (csoportfoglalkozások) alkalmazásával, már az alsó tagozatban hatékonyabb, intenzívebb ismeretszerzést, készségfejlesztést tehetünk lehetővé az eddig alkalmazott tanítási módszerekkel szemben.

A környezetismereti tárgy a hagyományos tanítási formáival sem sorolható az egyszerűen, könnyen tanítható tárgyak közé. A tanterv anyagból folyó sokféle feladat megoldásához azonban nagyban hozzásegít a feladatlapos oktatási forma is. Értékeit felismerve, s ezek hasznosításával mind több alsó tagozatos iskola foglalkozik és alkalmaz feladatrendszeres (csoportos) oktatási formákat. Gyakorló iskolánkban immár egy évtizede, hogy alkalmaznak feladatlapos megoldásokat. Bár kezdetben szórtan, ma már a hallgatói kiképzések során általánosan alkalmazott forma.

A tárgy jellegéből fakadóan a környezetismereti tárgy ismeretszerzése a környezet, a valóság érzékléséből, vagy a tárgyakkal való cselekvésből indul ki. Az így végzett feladatmegoldások közben is többször végeznek a tanulók konkrét tevékenységet, megfigyelnek, rajzolnak, kísérleteznek, beszélgetnek, gyűjteményt állítanak össze. Kivánatos, hogy a tárgyi szemléltetéssel, a lényeges jegyek felfedeztetésével, önálló tevékenységgel jussanak a tanulók absztrakcióhoz.

A hagyományos oktatási formák, módszeres eljárások még a munkafüzet megléte, a tanuló önálló gondolkodó, cselekvő munkája nélkül nem eredményeznek teljesítményképes tudást. Ezért az új oktatási forma (feladatlap, csoportmunka) a tanulókat rákényszeríti az egyéni produktumokra és ennek érdekében kifejtésre váró feladatok önálló teljesítésére.

A feladatlapos anyagfeldolgozásra természetesen már az alsó tagozatban szoktatni kell a tanulóinkat, hogy a felső tagozat oktatási rendszerében bevezetett és alkalmazott oktatási-tanulási formák ne legyenek ismeretlenek.

A kisiskolás gyermeket feladatmegoldó tevékenységével örömhöz és sikerélményhez juttatjuk. Ugyanakkor a gondolkodásfejlesztés mintáival (algoritmusokkal) ezek részoktatásával, új helyzetekkel kombinálva újabb feladatmegoldásokat érhetünk el. A feladatlapos megoldásokat gyakorolva kifejlődnek, sztereotipizálódnak a megoldás útjai, kulcsai, s melyek a felsőtagozatban még továbbfejleszthetőkké válnak.

Határtalan motiváló erőt jelent a kisgyermek tudásvágyának fejlesztésére, az újabb és újabb „felfedezések” elérésére.

A környezetismereti oktatásban a feladatlapos eljárások lényegét az eddigi tapasztalatok alapján a következőkben foglalhatjuk össze: Olyan módszeres eljárás, melyet a környezetismereti tárgy oktatási, nevelési, képzési céljának elérése, alkalmazása, ellenőrzése végett alkalmazunk. Elsősorban az elsajátított vagy az elsajátításra kerülő ismerettel kapcsolatos írásbeli munkát jelenti. Mindenki folyamatos egyéni feladatmegoldó tevékenységet folytat, mindenki magának és magáért dolgozik egyéni munkatempóban.

Jó, mert tartalmazza a lényeges információkat, a tantervi anyagot. Szolgálja a be-

számolást, mint önálló tanulói tevékenységet. Erősíti az értelmi erők fejlesztését, a megértő gondolkodást, okoskodást, a tanítás-tanulás aktív részvételét. A szóbeli feladatok mellett az írásbeli feladatmegoldásokat részesíti előnyben. A tanulók folyamatosan kapcsolatban állanak az anyaggal és az előrehaladásról való tájékozódás, a folyamatos ellenőrzés is biztosított. Munkájuk egyéni teljesítmény.

A feladatok formája, alakzata, rajzos vagy rejtvénytyszerű megfogalmazása szemléltető felépítése érdekes és vonzó a kisgyermek számára. A kutatókedv motiváló hatása, kiszámíthatatlan értéket rejteget magában. A feladatmegoldásokról, a megoldás eredményeiről, az előrehaladás ellenőrzése után kapjon a tanító, de a tanuló is azonnal visszajelentést, megerősítést. Csakis az egységes feltételek, teljesítményszintek juttatják reális értékelési eredményekhez a tanulókat. Ez a forma a teljesítmények, önértékelések állandó ellenőrzését is szolgálja.

A feladatlapok szerkezete az anyag jellegének, a feldolgozás céljának megfelelően változóak. Lehetnek: szövegesek (szavak, mondatok beírása, feleletalkotásos forma); egyszerű rajzok készítése, kiegészítése, színezése; helyes-helytelen válaszok megkülönböztetése (feleletválasztásos forma) aláhúzással, számok, jelek csoportosításával stb.

Szolgálhat táblázatok készítésére, összehasonlításra, összefüggések megláttatására, azonos és különböző jegyek kikeresésére, találós kérdések felismerésére, mondására; komplex jelenségek felismerésére, leírására, utasítást adhat műveletek, kísérletek elvégzésére, leírására, vázrajzok készítésére stb.

A feladatok kapcsolódhatnak a megfigyeléshez, ellenőrzéshez, alkalmazáshoz, rögzítéshez, gyakorlathoz, ismétléshez. A komplex feladatlap többféle munkaforma (rajz, cselekvés, kísérlet, gyakorlat) végzésére és ezen folyamatok lejegyzésére is adhatnak utasítást. Azt, hogy melyik formát mikor használjuk, azt az anyag jellege, súlya dönti el. Kezdetben a feladatlapok rajzos, színezési feladatokat adnak. A negyedik osztályban már komplex feladatlapos megoldásokat is adhatunk. Az óra bármely részében alkalmazhatjuk, de egy órán lehetőleg csak egyszer alkalmazzunk feladatlapos megoldásokat.

A feladatlap készítésével, felhasználásával, alkalmazásával kapcsolatosan figyelembe veendőnek tartjuk az alábbiakat:

Az ellenőrző vagy új ismeretet feldolgozó feladatlapos órákhoz a tanító a célt legjobban szolgáló feladatlapokat állítson össze. Az értékelő, visszajelentő munka meggyorsítása céljából a saját feladatlapjában a várt feladatmegoldásokat is írja be a tanító. Nagy segítséget jelentenek az OPI által kísérleti jelleggel kiadott 1., 2. osztályos környezetismereti feladatlapok egy-egy iskolai körzeten belüli dolgozóknak. Ma már a hátrányos helyzetben tanító iskoláktól kezdve a jó körülmények között tanító iskolákig szinte mindenütt alkalmaznak feladatlapokat. Ezek között természetesen még nagy minőségi különbségekkel találkozunk. Kívánatos lenne témákra szabott (ellenőrző, feldolgozó) megvásárolható feladatlapok gyártása. Ezek mintájára a helyi „gyermekanyag” szintjéhez méretezve készíthetők lennének különböző feladatlapok.

A használhatóság első feltétele, hogy jó legyen a program, legyen pontos a feladat, ne megtévesztően hibás a kérdés, a rajz, s a lépések jó áttekinthetőek.

A feladatok kezdetben rövidek, rajzosak, színesek, vagy színezhetőek, érdeklődésre serkentőek legyenek. A kisgyermek kezdetben csak pár perces feladatot kapjon. A helyes időbeosztáshoz, a csendes koncentráció fárasztó munkához, próbákkal kell a feladatlapok kitöltésének technikájához szoktatni a tanulókat. Kezdetben segíthetünk, irányíthatjuk a felismerést. Tehát a tanítónak nincs „üresjárata” az órán. Talán kezdetben az sem baj, ha a tanulótárs (padtárs) is „besegít”.

A kezdeti eredménytelenségek sem a tanulót, sem a tanítót ne kedvetlenítsék el. A negyedik osztályban már hosszabb ideig tartó és nehezebb feladatokat is adhatunk. A kitöltésnél nem a szépség a cél, hanem a jó munka. Amennyiben a jók gyorsabban megoldják feladataikat, úgy azok külön kiegészítő feladatmegoldásokat is kaphatnak. A végzett munkát azonnal ellenőrizzük, kezdetben több próbaértékelést alkalmazunk. Elsődleges feladatnak tartjuk annak felfedezését, hogy mit nem értenek, mit nem tudnak a feldolgozott anyagból. Szoktassuk önellenőrzésre, önértékelésre tanulóinkat, mondassuk el hibáikat is. Egy-egy anyag megerősítésére használjon a tanító diafilmet, képet, kísérletet stb. kiegészítésként.

A feladatlapos megoldásoknak gyakori hibái lehetnek: Elsősorban az, ha túl sok azonos típusú feladatlapot akarunk megoldatni tanulóinkkal. Ezek egyhangúsága, mechanikussága, közömbösséget eredményez. A túlságosan aprólékos lépésekben tett előrehaladás, a problémamentes út, sem ad elég indítást az előrehaladáshoz. A tanuló a feleletválasztásos esetben véletlenül is rátalálhat a helyes válaszra. Az új anyag feldolgozása közben gyakran megeshet az is, hogy a tanító visszajelentése — a helyes válasz közlése — közben egyik-másik tanuló munkáját helyes válaszra javítja. A tanuló társ a megoldás közben segít, vagy a másik padtárs róla másolja a feleletet. Hiba, ha állandóan csak az óra elején ellenőrzésre használjuk a feladatlapokat. A szóbeli feleltetés elmaradása, elhanyagolása, a kifejezőkészség fejlődését hátráltatja. Az új anyag feldolgozására bár nehezebb is feladatlapot összeállítani, de ezt is szorgalmaznunk kell. Az elágazó feladatok megoldása pedig már komoly előrehaladást jelent. Amennyiben az új anyag feldolgozását feladatlapos megoldású órára szervezzük, kevesebb időt fordítunk az óra elején számonkérésre és többet a feladatok megoldására, alkalmazására.

A témazáró összefoglaló óra, vagy azt követő ellenőrző óra feladatlapos oktatási formáját — a feladatlapon kiadott írásbeli megoldásokat — közben egy-egy szóbeli, vagy cselekedtető feladattal kombinálhatjuk. Az így megszerkesztett komplex feladatlap még hangulatosabbá teheti az órát, a munkát. Ennek szemléltetésére szolgáljon az alábbi témazáró óra.

Tantárgy: Környezetismeret

Osztály: 4. b.

Téma: Földrajzi alapismeretek.

Tananyag: A földrajzi alapismeretek összefoglalása.

Feladatok:

- a) A földrajzi jellegű alapismeretek összefoglalása, rendszerezése.
- b) A tanulók gondolkodó, önálló feladatmegoldó képességének fejlesztése.
- c) A világ anyagiségának felismerése, a jelenségek kölcsönhatásának, összefüggésének felismerése.

A hazai táj megismerése, megszerettetése.

Didaktikai feladatok: ellenőrzés, gyakorlati alkalmazás, rögzítés.

Óramodell: Témazáró összefoglaló óra.

Munkaeszközök, szemléltetőeszközök: feladatlap, rüdkészletes doboz, iránytű, kép a Nap járásával kapcsolatban, térképábrák az iskola környékéről, térképlelek, levelezőlapok, környezetismereti II. dobozból diafilmek (26., 27., 28., 29., 30., 31., 32., 39. sz.) talajfélék, időjárás-jelentés újságból, diágép, írásvetítő, illetve táblai „visszajelentés”.

Tanít: Csiba Gyula gyak. iskolai tanító, Baja.

Szervezés: A munkaeszközök, szemléltetőeszközök előkészítése.

Jelentés!

Mi újság? Mit olvastál (újságból)? Mit hallottál (rádióból)? Mit láttál (tv-ben)?

Motiváció: Lapozzuk át közösen a munkafüzet 11—31. oldalát. Mire emlékezünk? Mi mindent tanultunk? Most csukjuk be és rakjuk el. (A füzetben látottakkal felidézettjük a tanultakat).

Célkitűzés: A mai környezetismereti órán összefoglaljuk, rendszerezük, amit a világtájakról, a tájékozódásról, a felszíni formákról, a vizekről, a talajfélékről, az időjárásról tanultunk.

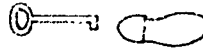
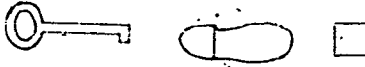
Az óra végén pedig megállapítjuk ennek a témának, a témába tartozó ismeretek közös nevét.

FELADATLAP

A megoldás módja: egyéni, frontális és csoportmunkával.

Visszajelentés, értékelés: írásvetítővel vagy a táblára írt helyes megoldásokkal.

1. Írd le, hogy mit ábrázol és hogyan készült az alaprajz!

4 pont

kulcs cipőtalp

körülrajzolással kisebbítés becsléssel

2. A doboz alaprajzát mérésel készítsd el! (Rúdkészletes doboz.) 20×20 cm.

2 cm

5 pont

kisebbités arányértékkel

Az alaprajzzal kapcsolatosan megfigyelt, tanult ismeretek alkalmazásának értékelése.

3. Melyik égitest segítségével állapítottuk meg a világtájak helyét?

Hogyan végeztük ezt a feladatot?

Feladat! Fel kell ismerni a Nap járásával kapcsolatos hibákat. (kép)

5 pont

Öt hibát kell felismerniök: a Nap delelőn áll; az óra 5 órát mutat, a fiú, a fa, az óra árnyéka nem a Nap állásának megfelelő.

Minden tanuló felírja a hibaszámot. Három önként jelentkező beszámolója (versenye) következik. Kettő a folyosón vár, míg az egyik beszámol. Iránytűvel betájolják az északi irányt. Felszólítás szerint kell a megfelelő világtáj felé fordulni.

A tájékozódással kapcsolatosan tanult ismeretek alkalmazásának értékelése.

Csoportmunka (Cselekedtetés!)

- a) Három vak térképet rajzoltam az iskola környékéről. Verseny indul a három csoport között: applikációs képekkel, térképjeleket kell a megfelelő helyre feltűzni. (világtájak, utcák neve, üzletek jelzései stb.)
- b) Tájékozódási verseny az elkészült térkép-vázlaton. A térkép betájolása.
- c) SZTK, TK-tér, Tanítóképzőt ábrázoló levelezőlapok szétnyírása után össze kell rakni, megállapítani, hogy mit ábrázol.
4. Írd a feladatlpra a felszíni formák nevét, melyre a kép emlékeztet!
26. 27. 28. 39.

A térkép-vázlaton való tájékozódás, a betájolás műveleteinek értékelése.

A jó megoldások után a lap másodpéldányát tölem megkapják és a megfelelő helyre tűzhetik.

A felszíni formákról tanultak felismerése.
7 pont

A földrajzi jellegű alapismeretek c. diafilm sorozatból a

25.	27.	28.	39.
hegy	domb	síkság	hegyláb
völgy			hegy
			hegytető.

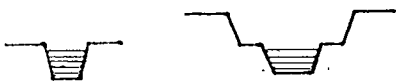

5. Írd le egy szóval amit látsz a diaképen!
29. 30. 31. 32.

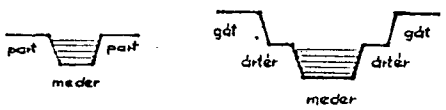
A vízrajzzal kapcsolatosan tanult ismeretek értékelése

29. 30. 31. 32. 4 pont
forrás patak tó folyó

6. Egy-egy szóval magyarázd a rajzot!

Emlékszel?
Mikor volt a bajai nagy árvíz?

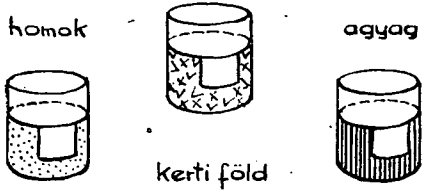

8 pont
1956. március 13-án.

Jelentkezz! Felelj a kérdésekre!

- a) Egy-egy tanuló elmondja a homok, az agyag, a kerti föld tulajdonságait úgy, hogy a talaj nevét és az üvegekben levő talajt is fel kell ismerni!
- b) Milyen kísérleteket végeztünk az egyes talajfélék tulajdonságainak felismerésére?
- c) HOMOK, szántó, kertészet, legelő KERTI FÖLD, szántó, erdő, szőlő, gyümölcsös.
Rendezd, indokold!

A talajfélékkel kapcsolatosan megfigyelt, tanult kísérletek alkalmazását, visszaigazolását végzem el.

Egyéni, frontális munkával végzett feladatokat értékelem.

Jelentkezz! Felelj a kérdésekre

- a) Mit nevezünk időjárásnak?
- b) Nézz ki az ablakon, milyen az időjárás most? Jellemezd!
A heti időjárásjelentés egyes részeinek felolvasását végezzük el, elemezzük!

A napsütés, a hőmérséklet, a csapadék, a szél változását.

Borult, hideg idő, havazik, északi szél fúj stb. Összefüggések keresése, elmondatása.

7. A szélerősség különböző fokai:

- szélcsend
- erős szél
- szellő
- mérsékelt szél
- orkán
- viharos szél
- vihar

Állítsd sorrendbe a szél erőssége szerint!

7 pont
0
3
1
2
6
4
5
Az időjárással kapcsolatosan megfigyelték, tanultak szóbeli, írásbeli alkalmazása, értékelése.

Elérhető pontszám: 40
Amennyit elértél:

A most következő összefoglalással tudatosítom az óra során megoldott feladatokat.

Összefoglalás: Nézzük végig most megegyszer a feladatlapunkat, mondjuk el, hogy milyen feladatokat oldottunk meg sorban:

alaprajzokat készítettünk,
tájékozódási feladatokat oldottunk meg, az iskola környékének térkép-vázlatát is betajoltuk stb.
a felszíni formákról,

az időjárásról,
a vízrajzunkról,
a környék talajáról, növényzetéről tanultunk.

Hogyan nevezhetjük azokat az ismereteket, amelyekkel a mai témánkat is meghatározhatjuk?

Földrajzi jellegű alapismeretek!

Értékelés: Pontozás alapján! A tanító a hibák kijavítása után, a következő óra elején meg erősítést ad a hiányos ismeretek pótlására.

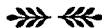
Házi feladat: A földrajzi jellegű alapismeretek során tanult szöveges részek (*Miről tanultunk?*) átismétlése, a szóbeli feleltetésekre való előkészítés céljából.

Gyűjts újságkivágásokat, amelyek az időjárás és a mezőgazdasági munka, termelés összefüggéseivel foglalkozik!

Összefoglalva

elmondhatjuk, hogy a feladatlapos oktatás értékét nagyban befolyásolja a tanító felkészültsége, ötletessége, kombinációs képessége. Tanulóink ismeretei viszont akkor válnak teljesítményképes tudássá, ha azokat valóban aktív tanulási folyamatban, tehát a megfigyelés, megértés, fogalomalkotás, cselekedtetés útján szerzik meg. A megtanult ismeretek, hogy ne legyenek elszigeteltek, rendszertelenek, alkalmazhatatlanok, ezért szükséges azokat sokoldalú feladatlapos anyagfeldolgozásokkal gyakorlásiassá tenni. Az életben szükséges ismeretanyagot önállóan az élet adta körülményeknek megfelelő formában szereztessük meg és alkalmazzassuk tanulóinkkal.

Azonban egyet ne felejtünk, az alsó tagozatban nemcsak kérdezzünk, hanem „tanítanunk” is kell.

SZÜCS BERTALAN

A birtokos jelző tanítása az általános iskola hetedik osztályában

Témakör: Az egyszerű mondat részei. A jelzők.

Tanítási egység: A birtokos jelző.

Didaktikai cél: A birtokos jelző fogalmának kialakítása, szerepe a mondatban, tartalmi és alaki kapcsolata a jelzett szóval, megkülönböztetése a részeshatározótól.

Nevelési cél: A tanulók értelmi erőinek gyarapítása, logikus gondolkodásra szoktatás.

Óratípus: Új ismeretet közlő.

Módszer: Megbeszélés.

Szemléltetés: A tervezetben szereplő irodalmi szövegrészeket, a 7. osztályos nyelvtankönyv.

Az óra menete:

1. 1. Osztályfelidézés:

Az utóbbi órákon a jelzőkkel foglalkoztunk.

- Melyik mondatrészt nevezzük jelzőnek?
- Ezek szerint a jelzők fajtái?
- Mít alkot a jelző és a jelzett szó?
- Mi a szerepük?
- Melyik jelzőről nem tanultunk még?